

**Коста Михаиловић- Василије Крестић, МЕМОРАНДУМ САНУ,
ОДГОВОР НА КРИТИКУ, Београд 1996**

Под овим насловом објављена је прошле године књига Косте Михаиловића и Василија Крестића. После тога она је промовисана у Српској академији наука и умјетности. Под насловом "Покушај да се суоврат заустави" објавила је "Политика" дискусије учесника са те промоције.

Ова се књига састоји из шест делова којима претходи уводна реч њених аутора. Њен склоп је сачињен зависно од садржаја "Меморандума" који се у њој коментарише. Најпре се у овој књизи наводе мотиви за писање "Меморандума". Затим је описан почетак и крај рада САНУ на њему. У следећем делу ове књиге (18-63) приказана је кампања против "Меморандума" и САНУ. Одатле до 103. стране анализирано је неколико садржаја "Меморандума", после тога дат је његов текст.

Имајући у виду да се у овој књизи разматрају актуелни и деликатни проблеми наше земље (са тенденцијом да се прикаже ревносно ангажовање САНУ у решавању истих), овде ћемо указати на извесне њене садржаје који, по нашем запажању нису објективно казани, извесне релевантне чињенице ове деликатне проблематике нису разматране. То не одговара научним захтевима, јер је наука обавезна да чињенице утврђује истинито.

Да би ова књига произвела научни и практични ефекат неопходно је да њен садржај буде систематичан и објективан, а он то у извесној мери није. Више чињеница ове проблематике узето је казуистички без довољног повезивања у епистемолошкој целини којој супстанцијално припадају. Није потпуна систематска системонизација чињеница.

Објективност обавезује науку да чињенице утврђује сагласно њиховој супстанцијалној позицији. Сходно томе о чињеницама се у науци не сме ништа битно испустити нити им приписати чега супстанцијално немају. Теоријским радовима објективност налаже да оперишу прецизним мерилима и дефиницијама. Научна казивања морају бити чињенично заснована и прецизна а у овој књизи није тако у свему урађено. Није изведена форма градива од његове садржине.

На промоѝи ове књиге учесници су приписали "Меморандуму" атрибут покушаја да суноврат у Југославији заустави", а он то није ни садржајем ни временски. Ова књига је управо покушај да се "Меморандуму" издејствује овај атрибут, а она то не може, јер га он нема. Тај накнадно замишљени покушај дошао је касно, када се суноврат катастрофално суновратио. "Меморандум" стога није мотивисао ни један ефектан подухват који би зауставио предочени суноврат. Неповољни друштвени процеси, на које се у овој књизи и "Меморандуму" указује, и сада теку. Додуше "Меморандум" није завршен али и да је завршен, он замишљено заустављање не би остварио, јер његове мањкавости и да је завршен не би отпале - оне прожимају више његових ставова.

Тачно се предочава у овој књизи и "Меморандуму" да су нашем народу запретиле опаке слабости. За њихове узрочнике узимају се у овој књизи републички и националистички антагонизми против Србије као и инострана посезања за добро наше земље. Нису то једине опасности. Најопаснија супстанѝијална опасност за наш народ је *неслога* у њему и *опадање наѝалишѝиѝа*. Неслога је унутарња и најопаснија опасност, јер ствари првенствено пропадају од унутрањих слабости. Ову констатацију чињенично потврђује страдање Срба у Босни и Хрватској.

Посебно је разматрано у овој књизи *исељавање Срба са Косова*. За њихове узрочнике узима се притисак Шиптара на онамошње Србе и подршка ондашњих власти томе. То је тачно, али то није све. У склопу тога делује *ѝрофиѝ*. Срби и Црногорци који су се иселили из Космета продали су онамо своју имовину Шиптарима за велике паре и за њих купили у Србији знатно већу имовину и постали имућни. Да није било овог профитерског исељавања, Косово не би било проблем, као што је. Ово се у "Меморандуму" и овој књизи не помиње. Подсећамо и на то да Срби у току историје често без отпора беже са својих огњишта.

Сразмерно, највећи део ове књиге чини излагање о кампањи против "Меморандума" и САНУ (18-63). У том делу њени аутори пишу да се та кампања по жестини и начину важења може поредити са кампањом против ибеоваца (25) и то није тачно. Ни један члан САНУ није због "Меморандума" прогоњен као ибеовац. У прогону ибеоваца многе породице су у црно завијене. Нема филантропије у томе што се САНУ након педесетак година изјашњава у прилог ових страдалника.

Неколико страница ове књиге посвећено је посебно одбрани "Меморандума" од напада на њега у Хрватској и Словенији. С обзиром како је то казано у овој књизи стиче се утисак као да су тај напад вршиле научне установе у тим републикама. У прилог томе наводи се у овој књизи публикаѝија Хрватско становиште о "Меморандуму". Због негативног

става према њему дат му је назив "Хрватски антимеморандум". То није публикација научне установе, него брошура Хрватске емиграције у САД.

Под насловом "Глас хрватске науке" у овој књизи се узимају за доајене хрватске науке Бићанић и Сиротковић, а они то нису, него су то ЈАЗУ и свеучилишта у Хрватској. Колико знамо, ове научне установе се нису изјасниле о "Меморандуму" нити су о њему полемисале са САНУ. Колико знамо ни научне установе у Србији нису полемисале о "Меморандуму" са САНУ.

Посебан текст у овој књизи износи мотивацију САНУ за писање "Меморандума". Под назначеним насловом (9) и уводној речи у овој књизи пише да су криза у Југославији и Србији посебно, као и устав Југославије из 1974. године, мотивисали САНУ да пише "Меморандум".

Ови наводи кажују да су разлози за "Меморандумско" иступање САНУ постојали и раније, пре ових датума, али она то није учинила. Ово неиступање САНУ аутори ове књиге образлажу наводом да се у доминацији Тита, Кардеља, Бакарића... иступањем САНУ као у "Меморандуму" не би ништа постигло. Када се угрозе витални интереси народа, научне установе не смеју ћутати. САНУ није тако учинила и из ових разлога.

Новембра 1948. године, САНУ је изабрала Јосипа Броза за првог почасног члана. Том приликом је председник САНУ, др Александар Белић, у предлогу истакао да Брозово руковођење у НОБ представља крупан научни рад. То је заблуда. Тим својим "научним радом" Броз је успео да завади партизане и четнике и да се они међусобно крвнички убијају за рачун својих непријатеља.

Затим у предлогу за избор Броза за члана САНУ пише да је његова разрада марксизма-лењинизма послужила за изграђивање социјализма у Југославији а и то је такође заблуда. Та ревизија у форми самоуправљања је реакционарна ревизија марксизма. Њу је подржавала реакција са Запада. Поткупљивањем Горбачова она је изазвала разбијање социјализма у источноевропским земљама. Колико је титоистичка ревизија марксизма ненаучна казује распадање цјелокупног система Југославије.

Бирокрајски процес, текао је у Југославији у читавом послератном периоду на очиглед САНУ. За то време она није јавно ставила ни једну примедбу титоизму. Прогласивши га за свога члана она је Брозу била привржена. Својим ауторитетом она је онда подстакла и друге академије наука у СФРЈ да тако чине. Ова приврженост САНУ Брозу одразила се у оба ова документа. У њима је изостала рационална критика Брозовог самовлашћа.

Противсрпска политика у СФРЈ која је описана у "Меморандуму" и овој књизи, била је стална тенденција да се Србија и Црна Гора слабе и распарчавају. У то су се уклапали шовинизам, фанатизам, профитерство, корупција, каријеризам и остали њима супстанцијално сродни изуми. Ова тенденција се стално одвијала на очиглед САНУ, али она до "Меморандума" никада није јавно иступила против ње.

Ефикасан механизам бирократске политике биле су привилегије. Оне се састоје у давању уносних положаја и повластица појединцима, органима власти и организацијама. За исту сврху слижила су одликовања и штафета младости. Преко свега тога Броз је стално имао српску политичку и другу подршку. Привилеговане је држао на положајима док су му издашно служили. Када би у томе посустали замењивао их је другима који су на то спремно чекали. Мењао их је као Цигани коње. Тако је било са Ђиласом, Ранковићем, Кочом Поповићем, С. Стефановићем, Блажом Јовановићем... Ни САНУ се није противила привилегијама, јер су и њени академици добијали од тог уносног колача.

Затим у овој књизи пише да је САНУ читав један век делила судбину свога народа (10). За период после другог рата то такође није тачно. У том периоду из наведених разлога САНУ није јавно иступила против антисрпске политике.

Под насловом почетак и крај рада САНУ на "Меморандуму" пише у овој књизи да је тај рад у САНУ обустављен због тога што је она због "Меморандума" нападнута у штампи (15-17). Није то једини разлог, јер он није био опасан за академике, него је то било неслагање академика о "Меморандуму". У том тону протекла је полемика између Исаковића и Павла Савића оданог приврженика титоизма. О ондашњим односима у САНУ у овој књизи не пише ништа, а они су довели до неуспеха у раду на "Меморандуму".

Као што смо истакли, у "Меморандуму" и овој књизи, има више празнина о проблематици која се у њима разматра. Изворно оне потичу отуда што у послератном периоду нису научно праћени друштвени процеси који су узроковали заостајање у развијању у СФРЈ. То није учинила ни САНУ која је за то по свом саставу и функцији превасходно обавезна. У назначеном временском периоду она није израдила ни једно научно дело у коме би било критично емпиријски утврђена *анатомија заостјајања* у развоју ове две републике и других крајева у СФРЈ. Свој научни рад САНУ је обављала настојећи да се он не коси са политиком самоуправљања и невестраном политиком СФРЈ. *Недостигајак научних налаза* о развијању ових република је један од његових негативних фактора. То је релевантан пропуст САНУ, а он се у овој књизи не помиње.

У овој књизи пише јавно мњење у СФРЈ није било ефикасно, јер га власти нијесу уважавале (114-115). Није то једини разлог његове неефикасности. Под јавним мњењем се подразумевају ставови грађана о питањима за која они настоје да се реше у њиховом интересу. Јавно мњење се може формирати о сваком питању за које су грађани заинтересовани. То могу бити питања дужевременог трајања, а могу бити и индивидуална питања, ако су грађани за њих заинтересовани. Суђење проф. Ђурићу је индивидуалан случај, али је оно због кршења људских права изазвало јавно мњење.

Ефикасност јавног мњења номинално зависи од броја житеља (грађана) који га манифестују, или је тај број различит, од случаја до случаја. За унапређивање школства више су заинтересовани брачни парови који имају дјецу него брачни парови који немају дјецу. Мали је број питања о којима долази до стопроцентног јавног мњења. Још не постоје прецизни инструменти који би тачно регистровали бројеве манифестаната јавног мњења.

На формирање јавног мњења утичу професионална оријентација, политика, национална, вјерска... припадност житеља, она га уситњава. Формирање јавног мњења зависи и од тога колико грађани познају дотично питање. У "Меморандуму" пише да су политичари у СФРЈ скривали од јавности наша задужења у иностранству и њихово трошење и промашене инвестиције (што је тачно) и да се стога о томе није формирало јавно мњење. То није све. Грађани не могу формирати јавно мњење о питањима у која нису упућени. Ту управо спадају питања на којима се у овој књизи приказује неефикасност јавног мњења у нас.

У овој књизи говори се о *кризи морала* у нас (118-119) ту пише да је свуда присутна *уситњена сељачка свест* инспирисана схватањем да је све дозвољено што није изричито забрањено и са склоношћу да се уважавају само непосредни интереси, док се они удаљени потпуно занемарују (119).

Ово је памфлетска парола. Уситњена сељачка свест, што се у овој књизи тврди, не постоји. То је лаичко умовање. Њему нема места у теоријским исказима. Криза морала потиче из декаденције социјалних односа а не из уситњене сељачке свести што у стварности не постоји.

Ноторно је да је *Устав СФРЈ из 1974. године* убрзао неко распадање и продубио кризу у њој, посебно у Србији и Црној Гори. Ово је за Србију констатовано у "Меморандуму" 1987. године и овој књизи 1995. Пре тога, у време његовог доношења и у разматрању његове ревизије 1988. године, САНУ нити друге научне установе нису га оспориле. У расправи о његовој ревизији на Правном факултету у Београду оспорио га је само проф. Ђурић. Зато га је окружни суд у Београду осудио на две године затвора.

САНУ нити друге научне установе нису ову незакониту и флагрантну пресуду осудиле. Расправа о ревизији овог Устава у "Меморандуму" и овој књизи после толико година, када он више не важи, беспредметна је.

Већ смо указали да у излагању проблематике у овој књизи има празнина. Оне потичу и од тога што нису коришћени сви релевантни извори научног сазнања о овој проблематици. Једна од тих празнина је недостатна анализа школства и науке. Ова сложена и увек актуелна проблематика, посебно у нас, разматрана је у овој књизи на свега две странице (142-143). То што је на њима исказано је нестручно и ненаучно. Ствар је парадоксална и стога што су они који су прихватили дати текст професори високог широког статуса.

У тексту о школству у овој књизи препоручује се да у овим тешким временима размишљамо о XXI веку. У прилог тога се предочава потреба визије сутрашњице света у коме ће (тобоже) цивилизација бити заснована на мини електроници, роботизици, ортификацијелној интелигенцији, вештачком оплођивању, манипулисању вештачким генима (143).

Ово што је у овом тексту казано је аутистичка сторија. Она казује да њени аутори не познају структуру и функцију човечјег мозга, људског ума и људског фактора у материјалном и духовном стваралаштву. Ова сторија такође казује да њени аутори не познају наставак и развијање природних и друштвених наука, *йосебно анїтройологију и филозофију и њихову исїорију.*

Колике су фантазије ове сторије, казује приписивање интелигенције роботу. Она сматра да је робот интелигентнији од мозга, а то је заблуда. Интелигенција је искључива функција мозга и она се од њега не може одвојити. Робот је примитивна имитација мозга. Ову констатацију поткрепљују открића примарних енергија ватре и воде, затим открића хелиоцентричног система (Коперник), периодичног система хемијских елемената (Менделев), проналазак ракетне технике и одлазак човека у космос (Зиолковски). Све је ово открио људски ум без робота за којим чезну аутори ове сторије.

Проблеми школсїва, науке и йросвее су у неприлагођености наставе потребама човека и друштва, а не у недостацима о којима се машта у наведеном тексту. У настави се човек недовољно изучава као објект и субјект сазнања и стваралаштва. Недовољно се изучавају супстанцијални односи природе и људства. У области васпитања недостаје *научна еїшика* и њена историја.

Ове мањкавости у знатној мери прожимају школство у цјелини, високо посебно. У послератном периоду у СФРЈ у наставу је убацивано

градиво преко кога се пропагирало самоуправљање. Да би се повећавао број наставничких звања наставни предмети су недидактички дељени у мање делове и од њих непотребно стварано више наставних предмета. Сходно томе неадекватно је формирана уџбеничка литература и школска лектира. У области друштвених наука написан је велики број докторских дисертација које немају практичну ни научну вредност. Свему овоме допринело је и недовољно ангажовање академија наука у проучавању наставе, а то се у овој књизи не помиње.

Да би се отклонили недостаци школства и науке неопходно је приступити проучавању наставе систематски, вишестрано са гледишта свих природних и друштвених наука у складу са епистолошким паралелизмом. У ту сврху непоучно је испитати супстанцијалне садржаје наставних предмета у склопу наставе у целини. Из њих ваља одстранити ненаучно градиво које се наталожило у уџбеничкој и осталој школској литератури.

У *џородици и школи неопходно је зауставити ерозију васпитања*. У ту сврху ваља увести у све школе научну етику као образовни наставни предмет. *Садржај научне етике* треба уподобити узрастима школараца и профилима (смеровима) школа.

Ово су сложени деликатни *захтеви школства, науци, џросвети* у целини, али се само њиховом реализацијом може унапређивати образовање и васпитање као и просвећивање народа у целини, а то се у овој књизи не помиње.

Нестручно је разматран у овој књизи *рад судова у нашој земљи*. Казуистички је казано на извјесне његове слабости, али се не запајају у томе супстанцијални узрочници. Није предочено како да се из њега отклоне слабости, а то је у његовој проблематици битно.

После Другог светског рата судови су у нашој земљи били оружје бирократије. Она је преко њих прогонила своје противнике. Ову констатацију потврђује маса незаконитих, политичких пресуда. Циљевима бирократије прилагођено је читаво судовање. Почињући са Уставом, у законе су уписане одредбе које омогућавају *арбитрерност* у прилог бирократије. За ту сврху подешен је избор судија и надлежност судова; њихов рад не подлеже контроли народа. Он се одвија у затвореном (еснафском) систему судства. Ангажовањем поротника као судија - судовање је појефтинијало на штету законитости. Ову констатацију потврђују слабости масе пресуда. Томе доприносе извесне етикете које је бирократија увела да би у свој прилог јачала ауторитет судова. Наслов сваке пресуде гласи: "У име народа", а народ с тиме нема никакве везе, него је то вербални закљон који прикрива слабости друштва. Свему овоме доприноси *научна зајуженост судова*. У читавом послератном периоду научне установе

СФРЈ нису проучавале судство. То је још чудније ако се има у виду да су гледано сразмерно међу члановима САНУ правници најбројнији. Место сталне евиденције судства, повремено се врши ревизија закона, посебно кривичних, ради сузбијања криминала. Тиме се ништа не постиже, јер се криминал, и то најопаснији и омладински стално повећава што је свакодневно евидентно, кроз статистике посебно.

Као што се из овога кратког осврта види, судство је у нашој земљи запало у кризу. У друштвеном апарату оно је једна од његових слабих карика. Преко пресуда се често крше права људи, а криминал се не сузбија. Његов примарни генератор су социјалне диспропорције, али је евидентно и то да неефикасност судства томе погодује.

Имајући у виду слабост судства на које је и у "Меморандуму" и овој књизи основано указано и значај друштвене функције који они требају да врше, сматрамо да је за отклањање тих слабости неопходно извршити супстанцијалну реорганизацију читавог правосуђа. У зависности од друштвених процеса неопходно је у ту сврху проучити читаво законодавство, посебно правосудно и његову структуралну корелацију. У раду судства важи обезбиједити *научно увиђиване чињенице*. Пред судије треба поставити спрегу законску и моралну одговорност. У прилог свега овога ваља реорганизовати наставу на правним факултетима, јер она каква је данас не удовољава овим захтевима. Ово су сложени и деликатни захтеви, али док се они не реализују правосуђе не може изаћи из кризе у коју је запало, а која се све више продубљује, а то се у овој књизи не помиње.

Распадање СФРЈ довело је Савезну Републику Југославију у јако тешку ситуацију. У ратном рушилаштву уз саме границе њој су се поставили деликатни захтеви. Најтежи су да се очува интегритет (безбедност) земље, јединство народа и збрињавање стотине хиљада избеглица. То је услед рата уз саме границе под притиском санкција УН и унутрашњих трвења јако тешко. Пренапрегнутим напорима народа опасности које су запретиле нашој земљи до сада су отклоњене. Отклањању истих требало је својим научним ангажовањем да допринесе и САНУ. Она је дужна да научно разјашњава ефекат друштвених трвења унутар народа. Тај допринос САНУ је изостао. По овој проблематици она је испољила у "Меморандуму" ускост. Познато је да је послератна бирократија успорила развијање не само Србије него и других крајева у СФРЈ. Међутим, "Меморандум" и ова књига су се усредсредили само на заостајање Србије у развоју. Та ускост није још напуштена. Идући тим смером главни и одговорни уредник часописа "Архив" за правне и друштвене науке г. Миодраг Јовичић иде даље. Он је у броју 2/95. овог часописа објавио свој рад "Проблеми територијалне организације постојеће Југославије" (27). У

њему он говори (276) да је Црна Гора повлашћена у постојећој федерацији. У прилог свога тврђења он наводи да Србија која има 16 пута више становника него Црна Гора, има у Већу грађана Скупштине Југославије 108 посланика а Црна Гора 30 место 6 колико јој припада по уставној пропорцији један посланик на 65.000 бирача. Ова аритметичка пропорција је тачна, али овим својим тврђењем Јовичић је ово питање приказао као веома актуелно, а оно то није. По томе излази да сада Црна Гора тиме успорава развијање Србије, и то такође није. За развијање сваке земље релевантне су њене могућности. Оне су у Србији такве да их Црна Гора не може кочити. Под упливом свог фактора устава настају и престају да важе, па ће тако бити са уставном одредбом на коју се Јовичић позива. Али, ово његово иступање има у садашњој нашој политичкој ситуацији негативан ефекат. Оно погодује сепаратистима, профитерима и осталим разбијачима постојеће Југославије.

Завршавајући овај приказ сматрам да из њега ваља подсетити на следеће чињенице ове проблематике.

Као што смо изложили, у овој књизи се разматра заостајање у развијању Србије у СФРЈ. У то време текли су у СФРЈ друштвени процеси који су узроковали заостајање у развијању Србије, Црне Горе и других крајева у нас. Један од услова тог заостајања је *недовољно ангажовање наука у решавању проблема*, јер се ни један од њих не може ваљано решити без примене одговарајућих наука. Тиме друштвени проблеми постају *научни проблеми*. То у послератном периоду у нашој земљи није довољно рађено, а то се у овој књизи не помиње.

Проблеми који се у овој књизи разматрају су *широјни*. Њих стога ваља проучавати не само због садашњих, него и због будућих потреба народа, јер будућности без прошлости нема. *Тиме друштвени проблеми постају историјски*. Сходно томе историји се поставља захтев да стално проучава токове друштвених процеса, посебно негативних. Она је стога обавезна да *историјске чињенице* утврђује објективно. У послератном периоду многе историјске чињенице у нас нису тако утврђиване, а ни то се у овој књизи не помиње.

Истина је научна и етичка сујестанција (елеменат) односно историографски, она стоји у темељу свих материјалних и духовних остварења. Особито она стоји у темељу научног стваралаштва, те *науке без емпиријске истине нема*. Држећи се истине људи успостављају међусобно ваљане односе. Руководећи се патриотизмом и истином наш народ је у прошлости остварио велике националне подвиге. Из обимне и чињенично засноване студије проф. др Зорана Лакића (Историја и историографија) види се да

истина у нас у послератном периоду није тако негована у науци, па је и то условило тешкоће у којима се налазимо.

Својом научном и уметничком функцијом САНУ је надлежна да врши обе њих. Из ове књиге, по нашем запажању се види да она научну функцију у овој проблематици није ефикасно вршила у послератном периоду.

Књига је најефикасније *образовно и педагошко стваралаштво*. У тим функцијама нису је превазишла остала стваралаштва. Вредност сваке књиге зависи од тога колико је остварила ове функције. Пред књигу се стога постављају веома одговорни захтеви. Будући да се у овој књизи разматрају витални проблеми наше прошлости, садашњост и будућност, пред њу су се поставили особито деликатни захтеви. Имајући у виду њене недостатке, на које смо у овом приказу указали, сматрамо да она није удовољила у дужној мери образовним, педагошким и научним захтевима.

Проф. др Вукашин Пешић